

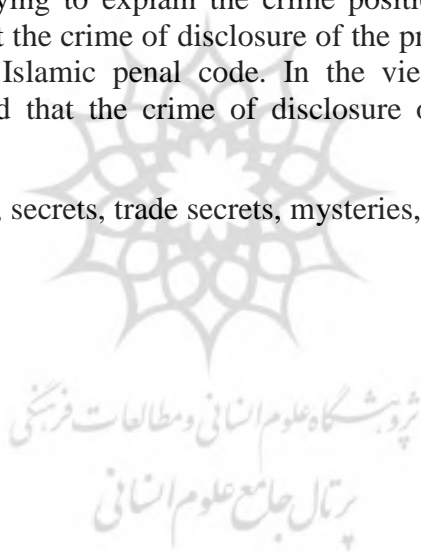
The Position of disclosure of secrets in Islamic penal code

Fatemeh aliasgharzadeh¹

Abstract

The protection of the dignity of the people is one of the important responsibilities of criminal law. In the law of Islamic punishment and other criminal acts as the disclosure of the secrets of the profession, the disclosure of secrets means to inform the person or third party of the people that the legislator has dealt with in the penal code of the Islamic penal code of the suspended section. Accordingly, the present study intends to examine the position of crime disclosure in Islamic penal code. The present research, in terms of applied nature and descriptive - analytical method with the use of library resources, is trying to explain the crime position of Islamic penal code. It can be said that the crime of disclosure of the profession's secrets is among the crimes of Islamic penal code. In the view of psychological element, it can be said that the crime of disclosure of the profession is among the crimes.

Key words: disclosure, secrets, trade secrets, mysteries, Islamic punishment law.

---

1 PhD Student in Criminal Law and Criminal Law, Department of Law, Shahrekord Unit, Islamic Azad University, Shahrekord, Iran

Email: asgharzadeh.89@gmail.com

Received 29/10/2021 - Accepted: 16/12/2021

This is an open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International, which permits others to download this work, share it with others and adapt the material for any purpose.

DOI: 10.22034/LTH.2021.248599

جایگاه افشاء سرّ در قانون مجازات اسلامی

فاطمه علی اصغرزاده^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۸/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۲۵

چکیده

حمایت از حیثیت و آبروی افراد، یکی از رسالت‌های مهم حقوق کیفری است. قانون‌گذار در قانون مجازات اسلامی و دیگر قوانین مرتبط، عنوان مجرمانه‌ای به نام «افشای اسرار حرفه‌ای» را پیش‌بینی و برای آن مجازات‌هایی تعیین کرده‌است. افشای اسرار، به معنای آشکار کردن راز افراد، از جمله مواردی است که حرمت و آبروی انسانی را به شدت مورد خدشه قرار می‌دهد. از لحاظ حقوقی، افشای اسرار عبارت است از آگاه کردن شخص یا اشخاص ثالث از سرّ و راز افراد. قانون‌گذار در ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات (مصوب ۱۳۷۵)، به آن پرداخته‌است که به موجب آن، هرگاه کسانی که به مناسبت شغل خود، محرم اسرار می‌شوند، در غیر از موارد قانونی، اسرار مردم را افشا کنند، به مجازات محکوم می‌شوند. بر این اساس، تحقیق حاضر قصد دارد جایگاه جرم افشای اسرار در قانون مجازات اسلامی را مورد بررسی قرار دهد. تحقیق حاضر به جهت ماهیت، کاربردی و به روش توصیفی - تحلیلی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و مطالعات اسنادی، در صدد تبیین جایگاه جرم افشای اسرار در قانون مجازات اسلامی است. یافته‌های تحقیق نشان از آن دارد که با دقت در ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات می‌توان گفت جرم افشای اسرار حرفه‌ای در زمره جرایم فعل مثبت مادی و مقید به نتیجه است و از منظر عنصر روانی نیز افشای اسرار حرفه‌ای از جمله جرایم عمدی است. قانون‌گذار مجازات افشای اسرار حرفه‌ای را حبس از سه ماه و یک روز تا یک سال و یا یک میلیون و پانصد هزار تا شش میلیون ریال جزای نقدی تعیین کرده‌است.

کلمات کلیدی: افشاء، اسرار، اسرار حرفه‌ای، حفظ اسرار، قانون مجازات اسلامی.

^۱ دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، گروه حقوق، واحد شهرکرد، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرکرد، ایران

مقدمه

جرایم علیه اشخاص^۱ به دو دسته^۲ جرایم علیه تمامیت جسمانی^۳ و جرایم علیه حیثیت و شرافت اشخاص^۴ تقسیم می‌شوند. هر دو جنبه^۵ مذکور مورد حمایت قانون‌گذاران جوامع مختلف قرار گرفته‌اند، به‌گونه‌ای که هیچ فردی حق ندارد به این جنبه‌های شخصیت اشخاص مورد حمایت قانون تعرض کند. اما این حمایت تا مقدار مشخصی، بسته به نوع قانون‌گذاری نظام‌های حقوقی متفاوت، گسترش پیدا می‌کند (احسان‌پور، ۱۳۸۸: ۹۵).

امر فاش‌شده در میان صاحب سر و طرف او، امری است که جنبه^۶ نهانی دارد و دیگران از آن باخبر نیستند. به‌علاوه^۷ مطلب سری بایستی به‌نحوی باشد که صاحب آن فقط به‌اعتبار حرفه و موقعیت طرف، ناگزیر از ابراز آن به او شده باشد، اما شرط نیست که سر به‌نحوی باشد که افشای آن موجب ضرر شخصی صاحب آن نیز شود، زیرا در این مورد، آنچه موجب مجازات است نفس عمل افشای سر حرفه‌ای است. سری بودن واجد یک مفهوم نسبی است و بسته به شرایط و موقعیت عرفی یا اجتماعی قربانی یا محتوای موضوع می‌تواند وجوه مختلف و متمایزی داشته باشد. نکته^۸ مهم این است که با توجه به جنبه^۹ خصوصی این جرم، رضایت قربانی در افشای اسرار، موجب مشروعیت و توجیه عمل می‌شود و وصف مجرمانه^{۱۰} آن را زائل می‌کند، مگر آن که عمل ارتكابی در همین حد، مشمول عناوین مجرمانه یا ممنوعیت‌های قانونی مستقل دیگری شود و جنبه^{۱۱} عمومی داشته باشد (صانعی، ۱۳۷۲: ۳۳۶).

مبنای جرم‌انگاری^{۱۲} این رفتار و ممنوعیت افشای اسرار^{۱۳} مردم حمایت از تمامیت معنوی و حیثیت اشخاص است. مضاف بر این، فلسفه^{۱۴} جرم‌انگاری این رفتار ازسویی حفظ امنیت و سلامت جامعه نیز هست. در نظام حقوقی ایران نیز مقرراتی به‌منظور تضمین حفاظت از اسرار مردم وضع شده و برای نقض آن‌ها، ضمانت‌اجرای کیفی پیش‌بینی شده است. اما واقعیت موجود در جامعه ما، حکایت از عدم استحکام کافی حمایت قانونی از اسرار مردم دارد. به همین دلیل و به‌منظور یافتن کاستی‌های احتمالی، این مقاله با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی، به بررسی و نقد مقررات قانونی راجع به افشای اسرار و افشای اسرار حرفه‌ای در نظام حقوقی ایران پرداخته و به‌صورت مستدل نشان داده است که قوانین و مقررات موجود

-
- 1) Crimes Against Persons
  - 2) Crimes Against Physical Integrity
  - 3) Crimes Against Dignity And Honor Of Individuals
  - 4) Criminalization
  - 5) Disclosure Secrets

فایده جامعیت لازم هستند و پاسخگویی حمایت کامل از اسرار نیستند. اهمیت و حساسیت موضوع لزوم حفظ اسرار و خطیر بودن پیامدهای افشای اسرار، که با حیثیت و آبروی افراد در ارتباط است، اقتضا می‌کند مقررات و قوانین جامع و همه‌جانبه‌نگری در این زمینه تدوین و به‌موقع اجرا شود، اما واقعیات جامعه این مهم را نشان نمی‌دهد و در عمل با پراکندگی قوانین در این زمینه مواجه هستیم.

تحقیق حاضر با روش توصیفی - تحلیلی، در صدد پاسخ به این سؤال است که جرم افشای اسرار حرفه‌ای در قانون مجازات اسلامی، از چه جایگاهی برخوردار است و این که دیدگاه قانون‌گذار در قبال جرم افشای اسرار حرفه‌ای، به چه نحو است. برای پاسخ به این سؤالات، ابتدا بایستی تعریفی از جرم افشای اسرار ارائه داد تا بتوان به بررسی عناصر تشکیل‌دهنده این جرم پرداخت.

۱- مفهوم افشای سر

افشا، در لغت، به معنای آشکار کردن، پراکنده ساختن، فاش کردن و پدیدار نمودن است. لذا افشای سر در صورتی تحقق می‌یابد که مطلب نهفته و مجرمانه‌ای آشکار شود. سر، یعنی نهان، مقابل جهر است و به چیز پوشیده از دیگران، چیزی که انسان آن را در قفس خود پوشیده دارد (دهخدا، ۱۳۷۷: ۲۴۳) و خبری که دستیابی به آن، فقط برای عده معدودی است که صلاحیت دارند اطلاق می‌شود و در اصطلاح حقوقی، امری است که نوعاً داعی بر اخفای آن وجود داشته باشد. پس آن اطلاعاتی که هرکسی تمایل به آشکار شدن آن ندارد، اسرار تلقی می‌شوند. در واقع به آن دسته اطلاعاتی که به‌گونه‌ای عرفی و بدیهی، در جامعه، سر محسوب می‌شوند اسرار نوعی می‌گویند که معمولاً پزشک و بیمار و دیگر اقشار جامعه از بازگو کردن آن امتناع می‌کنند و به آن دسته اطلاعاتی که جامعه به‌عنوان سر و راز به آن نمی‌نگرد، ولی به هر دلیلی، برای شخص مهم است که پوشیده بماند اسرار شخصی می‌گویند (داستانی، ۱۳۹۵: ۱۱۷-۱۲۰). اصطلاح «افشای سر» به معنی آگاه کردن شخص یا اشخاص ثالث از سر کسی، به هر وسیله، کتبی یا شفاهی و مانند آن است. اسرار حرفه‌ای و شغلی نیز اسراری هستند که افراد به‌دلیل ماهیت و ذات شغل و حرفه خود و بنابه مراودات و روابطی که با مردم دارند، از آن‌ها مطلع می‌شوند یا به آن‌ها دسترسی دارند (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۴: ۲۸۴).

قانون‌گذار در قانون مجازات اسلامی و سایر قوانین، از جرم افشای سر تعریفی ارائه نکرده است و آنچه در قانون، راجع به این جرم پیش‌بینی شده است توصیف مرتکب و بیان شرایط تحقق جرم است. در ماده ۸

قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی، نامه‌ها، عکس‌ها، نوشته‌ها و فیلم‌های خصوصی از مصادیق بارز آن دانسته شده‌اند. البته دکترین و رویه قضایی به ذکر اوصاف و خصوصیات آن پرداخته‌است. اسرار به لحاظ ماهیتی و اوصاف، به چند دسته عمده تقسیم می‌شوند: اسرار عمومی یا دولتی، اسرار شخصی یا خصوصی و اسرار حرفه‌ای یا تجاری. منظور از اسرار عمومی، اطلاعات محرمانه مربوط به امنیت ملی و اقدامات دولت‌هاست که سعی در پنهان داشتن آن‌ها از دولت‌های دیگر و عموم جامعه می‌شود. اسرار خصوصی اطلاعات محرمانه مربوط به زندگی خصوصی اشخاص است، رازهایی از قبیل اختلافات خانوادگی، پیام‌های شخصی، میزان درآمد و مالیات پرداختی، روابط عاطفی و اطلاعاتی می‌توانند از این دست باشند. اسرار حرفه‌ای به اطلاعات محرمانه‌ای اطلاق می‌شود که مشتریان در طول روابط حرفه‌ای، برای صاحبان حرف و به اقتضای شغل ایشان، برای آن‌ها فاش می‌سازند که صاحبان حرف را ملزم به رازداری می‌کند. طیف مصادیق اسرار حرفه‌ای بسیار گسترده است و احصای آن، به‌ویژه به واسطه نهم‌داری اطلاعات و عدم وجود قوانین و مقررات صریح، امر دشواری است. با این حال، مصادیق اسرار حرفه‌ای را حداقل می‌توان به اطلاعات کاری، اطلاعات مالی، اطلاعات پزشکی، اطلاعات حقوقی، ایده‌ها و اطلاعات علمی و فنی تقسیم کرد.

۲- ارکان تشکیل‌دهنده افشای سر

برای این که جرمی محقق شود و قابل مجازات باشد، وجود شرایطی لازم است. این شرایط به دو گروه عناصر عمومی و عناصر اختصاصی تقسیم می‌شوند. به لحاظ حقوقی، برای آن که فعل کسی جرم به‌شمار آید، اولاً باید قانون‌گذار این فعل را جرم بداند و کیفری برای آن مقرر کرده باشد (عنصر قانونی^۱)، ثانیاً عمل یا ترک عمل مشخص به منصفه ظهور و بروز یا دست‌کم به مرحله فعلیت برسد (عنصر مادی^۲) و ثالثاً با علم و اختیار ارتکاب یافته باشد (عنصر روانی یا معنوی^۳). این عناصر، که در تمامی جرایم مشترک‌اند، عناصر عمومی نام دارند. اما عناصر و شرایط دیگری نیز در تحقق جرم مؤثرند که موسوم به عناصر اختصاصی‌اند. این عناصر در جرایم مختلف متفاوت‌اند و موجب تمایز و تشخیص جرایم از یکدیگر می‌شوند (گلدوزیان، ۱۳۸۹: ۷۳).

1) Legal Element

2) Material Element

3) Psychological Or Spiritual Element

جرم افشای سر نیز از این امر مستثنا نیست و برای تحقق آن، عناصر سه‌گانه باید قابل‌تصور باشند. در این قسمت، این عناصر بررسی خواهند شد.

۲-۱- عنصر قانونی

یکی از اصول مسلم حقوق کیفری این است که تا زمانی که قوانین حاکم بر یک جامعه، عملی را جرم تشخیص ندهند و آن را قابل مجازات ندانند، اشخاص در انجام آن عمل آزاد هستند (گلدوزیان، ۱۳۸۹: ۷۳). به عبارتی دیگر، تعیین مجازات، تعقیب متهم، صدور حکم کیفری و اجرای آن باید طبق اصول و مقررات پیش‌بینی‌شده در قانون باشد (محسنی، ۱۳۸۹: ۲۹۸).

رکن قانونی دارای اجزای مختلفی است. در مرحله نخست، رکن قانونی به معنی وجود نص و نوشته‌ای است (میرسعیدی، ۱۳۸۳: ۱۷۳) که ممنوعیت یک رفتار را اعلام می‌کند (صادقی، ۱۳۹۳: ۳۲). علاوه بر این، رکن قانونی هر جرمی مشتمل بر یک امر و نهی قانونی و توصیف وقایع و تعیین حق موضوع رفتار نیز هست که با ضمانت‌اجراهای کیفری همراه است (نجیب‌حسینی، ۱۳۹۳: ۱۱۰).

مواد قانونی مربوط به افشای سر دو نوع‌اند: قوانینی که شغل یا سازمانی را به‌طور خاص، از افشای سر برحذر داشته‌اند و اموری که به‌طور صریح، در مواد قانون ذکر نشده‌اند، ولی به‌روشنی از ماده ۶۴۸، یک اصل کلی به‌دست می‌آید و آن عبارت است از اسراری که افراد به مناسبت شغل و حرفه خود، به آن‌ها پی می‌برند (زرزاعت، ۱۳۸۲: ۵۴۲).

عنصر قانونی افشای اسرار حرفه‌ای در ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات (مصوب ۱۳۷۵) بیان شده‌است. در قوانین مختلف دیگری نیز به این جرم اشاره شده‌است و در کنار این ماده، مقررات خاص دیگری نیز وجود دارند که ملحق به افشای سر هستند. ماده ۸۱ آیین‌نامه لایحه قانونی استقلال کانون وکلای دادگستری (مصوب ۱۳۳۴)، ماده ۱۲ قانون راجع به کارشناسان رسمی (مصوب ۱۳۱۷/۱۱/۲۳)، ماده ۳۰ قانون وکالت (مصوب ۱۳۱۵/۱۱/۲۵)، ماده ۲۳۲ قانون مالیات‌های مستقیم (مصوب ۱۳۶۶/۱۲/۳)، ماده ۲۹ قانون مطبوعات، ماده ۲۰ قانون مربوط به کیفر بزه‌های راه‌آهن، ماده ۵۱ قانون دفاتر اسناد رسمی (مصوب ۱۳۱۶/۳/۱۶)، ماده ۸ قانون مربوط به رسیدگی به داریایی وزرا و کارمندان دولت اعم از کشوری و لشکری و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آن‌ها (مصوب ۱۳۳۷/۱۲/۱۹)، ماده ۲۷ آیین‌نامه مترجمان رسمی (مصوب ۱۳۷۴)، ماده ۲۸ قانون تأسیس

بورس اوراق بهادار (مصوب ۱۳۴۵/۲/۲۷)، ماده ۷ قانون مرکز آمار ایران (مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۰)، ماده واحده قانون مجازات افشای سؤالات امتحانی (مصوب ۱۳۴۹)، بند ۱۱ ماده ۲۶ قانون کانون کارشناسان رسمی دادگستری، ماده ۴۸ و بند ۱ ماده ۴۶ قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران، ماده ۱ و ۲ و ۳ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی (مصوب ۱۳۵۳) و ماده ۶۴ و ۶۵ قانون تجارت الکترونیک (مبحث دوم از فصل دوم) به افشای اسرار حرفه‌ای اشاره کرده‌اند. همچنین درخصوص افشای اسرار خصوصی توسط سایر افراد، قانون‌گذار به موجب ماده ۱۶ و ۱۷ قانون جرایم رایانه‌ای (= ماده ۷۴۵ قانون مجازات اسلامی) این عمل را جرم دانسته و مجازات آن را تعیین کرده‌است. افشای اسرار طبقه‌بندی‌شده، سری و به کلی محرمانه دولتی و افشای کلید رمز با طرح‌های عملیاتی و سایر اسرار نظامی از شمول ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۵ خارج‌اند و برحسب مورد، مشمول فصل اول کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۷۵) (مواد ۵۰۱، ۵۰۳، ۵۰۵، ۵۰۶، ۵۸۲ و ۷۳۳) و برخی مواد قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح (مصوب ۱۳۸۲) (مواد ۲۱، ۲۴، ۲۶، ۲۷ و ۲۸) خواهد بود.

درخصوص مواد خاص مذکور و نحوه ارتباط آن‌ها با ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی باید گفت برخی از این مواد، صرفاً به جرم بودن افشای سر و تکلیف به حفظ آن اشاره کرده‌اند، در بعضی از مواد مزبور، صرفاً مجازات انتظامی بیان شده‌است، در برخی از مواد، همان مجازات مذکور در قانون مجازات اسلامی تعیین شده‌است و در بعضی مواد، مجازات مستقلی تعیین شده که با توجه به خاص بودن آن‌ها، به اعتبار خود باقی هستند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

۲-۲- عنصر مادی

عنصر مادی جرم از سه بخش تشکیل می‌شود که عبارت‌اند از رفتار فیزیکی مرتکب (که گاه به شکل فعل مثبت و گاه به شکل ترک فعل است)، مجموعه شرایط و اوضاع و احوالی که وجود یا عدم آن‌ها از نظر قانون‌گذار، برای تحقق جرم مورد نظر ضروری است و نتیجه به دست آمده از رفتار مرتکب (که در جرایم مقید ضروری است) (شامبیاتی، ۱۳۹۵: ۳۸۳). این سه بخش عنصر مادی را به تفکیک مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۲-۲-۱- رفتار فیزیکی^۱: گفته می‌شود هر جرم مستلزم عمل مادی باشد. اما نباید چنین تصور کرد که این عمل حتماً بایستی عملی مثبت باشد که از ناحیه مجرم سر زده‌است، بلکه جرم ممکن است خودداری از عمل هم باشد. بنابراین جرایم از نظر عنصر مادی، به جرم فعل و جرم ترک فعل تقسیم می‌شوند (شامبیاتی، ۱۳۹۵: ۳۸۴).

رفتار فیزیکی این جرم افشاست و افشا به معنای انتشار و کشف چیزی است، به‌گونه‌ای که دیگران نسبت به آن اطلاع پیدا کنند. جرم افشای سر جرم به وسیله نیست. بنابراین هر رفتاری که موجب اطلاع دیگران از رازی شود رفتار فیزیکی این جرم است، مانند کلام شفاهی، نوشتار، اشاره، فعل، تصویر، رمز و ... عبارت «اسرار مردم» بیانگر آن است که مجنی علیه نیز باید معین باشد، اما لازم نیست که مرتکب نام مجنی علیه را به‌صراحت بیان کند، بلکه مهم آن است که مجنی علیه شناخته شود. برای تحقق جرم افشای سر، لازم نیست که این جرم به‌صورت علنی و آشکار صورت گیرد، همان‌طور که تعداد افرادی که راز به آنان گفته می‌شود در تحقق این جرم تأثیری ندارد. بنابراین اگر وکیل دادگستری‌ای راز موکل خود را به‌صورت مخفیانه، به برادر خود بگوید، مرتکب جرم شده‌است، هرچند از او بخواهد که راز را افشا نکند. افشای راز ممکن است از طریق تلویزیون، رادیو، نشریه، کتاب یا راه‌های دیگر انجام شود، زیرا همان‌گونه که گفته شد، وسیله ارتکاب جرم تأثیری ندارد. لازم نیست افشای راز به‌صورت صریح باشد، بلکه ممکن است به شکل غیرصریح انجام شود. تحقق جرم در این جهت، منوط به آن است که مخاطب به راز پی ببرد (زراعت، ۱۳۸۴: ۳۶۸).

افشا به معنای آشکار کردن یک امر مجهول است. بنابراین اگر شخصی رازی را بداند و شخص دیگری مجدداً آن را بازگو کند، جرم افشای اسرار رخ نداده‌است، مگر این که دانستن قبلی به شکل شک و تردید باشد و گفتن مجدداً آن را قطعی کند. رفتار فیزیکی جرم افشای اسرار معمولاً در قالب فعل مادی مثبت رخ می‌دهد، اما تحقق آن به‌صورت ترک فعل نیز محتمل دانسته شده‌است، مانند این که پزشکی گواهی سلامت نسبت به بیماری خاصی را به بیمار ندهد تا وانمود کند که بیمار دچار آن بیماری است (زراعت، ۱۳۸۴: ۳۷۰).

۲-۲-۲- شرایط و اوضاع و احوال^۱: از جمله اجزایی که وجود آن برای تحقق جرم، لازم و ضروری است شرایط و اوضاع و احوال است. تا موضوعی نباشد که رفتار مجرمانه بر روی آن واقع شود، هیچ جرمی در عالم خارج محقق نخواهد شد. موضوع جرم به حسب نوع جرایم متفاوت است، مثلاً در جرایم علیه اموال و مالکیت، چه در فضای مجازی و چه در فضای سنتی، مال و حقوق مالی موضوع جرم قرار می‌گیرد. به عبارت دیگر، موضوع چیزی است که رفتار پیش‌بینی شده در قانون، برضد آن رخ می‌دهد. موضوع یا مادی است (که وجود فیزیکی دارد) یا معنوی (که وجود ملموس و قابل رؤیت ندارد) (عطوان، ۱۳۹۱: ۶۵).

در افشای سر، متعلق علیه جرم و آن چیزی که جرم علیه آن اتفاق افتاده است تمامیت معنوی و حیثیت اشخاص است. همان‌طور که جسم انسان از حرمت و کرامت برخوردار است، روح و روان و آبروی وی نیز دارای ارزش و احترام است. لذا مبنای جرم‌انگاری افشای اسرار^۲ حمایت از تمامیت معنوی و حیثیت اشخاص است.

جرم افشای اسرار از جمله جرایمی است که به دست هرکسی قابل ارتکاب نیست. اصولاً کسانی می‌توانند اسرار را افشا کنند که به دلیل برخورداری از جایگاه و یا شغل و مأموریت خاص، امکان دسترسی به آن‌ها را داشته باشند. تفاوتی ندارد که حرفه از مشاغل دولتی و عمومی باشد یا جزو مشاغل خصوصی باشد. لذا افرادی که از لحاظ قانونی، محرم یا رازدار تلقی نمی‌شوند، در فرض افشای دیگران، مشمول این جرم نمی‌شوند. عبارت «کسانی که به مناسبت شغل و یا حرفه، محرم اسرار می‌شوند» بیانگر آن است که جرم افشای راز یک جرم وصفی است؛ یعنی مرتکب آن باید دارای وصف خاصی باشد و آن وصف خاص، دارا بودن شغل یا حرفه است. اما این شغل و حرفه لازم نیست که شغل و حرفه دولتی باشد، بلکه کافی است که رسمی باشد و عرفاً نام شغل و حرفه بر آن صدق کند (زرعت، ۱۳۸۴: ۳۷۰).

اطلاق ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی اقتضا می‌کند که اگر شخصی در زمان دارا بودن شغل و حرفه، رازی را تحصیل کند و پس از آن که آن شغل را از دست داد، آن را افشا نماید، باز هم قابل تعقیب باشد، اما عکس آن صادق نیست. شخصی که راز برای وی افشا می‌شود ویژگی خاصی ندارد، اما اصولاً باید شخصی باشد که صلاحیت اطلاع پیدا کردن از آن راز را نداشته باشد و مصلحت عمومی نیز اقتضا نکند که چنین اطلاعی حاصل نماید. قراردادی که میان صاحب حرفه یا شغل و صاحب راز منعقد می‌شود

1) Terms And Conditions

ممکن است قرارداد باطلی باشد، اما این امر موجب عدم مسئولیت مرتکب نسبت به افشای راز نخواهد بود. شخصی که مرتکب افشای سر می‌شود باید غیر از شخص صاحب راز باشد. بنابراین اگر کسی راز مربوط به خود را افشا کند، مسئولیت کیفری ندارد، حتی اگر این عمل، موجب اضرار به دیگران شود. اما اگر رازی مشترک میان افشاکننده و دیگری باشد، افشای آن جرم خواهد بود (زراعت، ۱۳۸۴: ۳۶۹)

قانون‌گذار بعضی افراد را نه تنها مجاز، بلکه مکلف کرده است که این اسرار را به مقامات صالح گزارش دهند، مانند مواد ۱۳، ۱۴ و ۱۹ قانون جلوگیری از بیماری‌های آمیزشی، بند ۴ ماده ۲۶ قانون ثبت احوال (مصوب ۱۳۵۵) درباره الزام به اعلام فوت اشخاص توسط مأموران انتظامی یا کدخدا یا ماده ۱۹ همان قانون درباره تکلیف به اعلام ولادت توسط ماماها به ثبت احوال (قماشی، ۱۳۸۵: ۵۸).

همه کسانی که به لحاظ وظایفی که قانون برعهده آنان گذاشته، چنانچه به مناسبت شغل خود، از اسرار مردم (خواه آن سر جرم باشد یا نباشد) آگاه شوند، مکلف به گزارش به مقامات ذیصلاح هستند و مشمول اصل کلی ماده ۶۴۸ نخواهند بود. روشن است که در چنین مواردی، که قانون‌گذار استثنائاتی را بیان کرده، افشاکننده باید به اندازه نیاز، به افشای اسرار مردم بسنده کند و چنانچه بیش از نیاز بیان کند، تحت اصل کلی ماده ۶۴۸ قرار می‌گیرد. مؤید این سخن اصل حفظ حقوق و آزادی‌های فردی است، زیرا افشای اسرار دیگران خلاف این اصل شناخته شده است و در مخالفت با آن باید به اندازه ضرورت اکتفا کرد. قاعده‌ای وجود دارد که می‌گوید یک مرتبه افشای سر مانع تعقیب مجدد افشای آن نیست، زیرا تکرار افشا موجب رنج بیشتر مجنی‌علیه و آگاهی کسانی است که پیش از این آگاهی پیدا نکرده بودند. برای تحقق این جرم، لازم نیست که تمامی راز آشکار شده باشد، بلکه آشکار شدن مقداری از آن هم کافی است، همان‌گونه که مطابق با واقع بودن یا نبودن آن نیز تاثیری ندارد. آنچه موجب بروز این جرم می‌شود نوع و کیفیت خبری است که حالت راز و پوشیدگی و نهفتگی به خود گرفته است؛ یعنی خبر رازآمیز و سرگونه باید به جهتی از جهات معنوی یا مادی، از اطلاعات خصوصی غیرقابل افشا تلقی شود و با حیثیت و شخصیت صاحب سر آمیخته باشد، به نحوی که به هیچ وجه، مایل به فاش شدن آن نباشد و یا به حکم قانون، افشای آن ممنوع شده باشد.

یکی از مصادیق علل موجهه جرم، که تأثیر آن در جرم افشای اسرار، به شدت مورد تردید است، رضایت مجنی‌علیه است. قانون‌گذار ما برخلاف بسیاری از قوانین خارجی، اشاره‌ای به این مطلب ندارد؛ بنابراین باید به سراغ قواعد عمومی رفت. اگر جرم افشای اسرار یک جرم خصوصی باشد (که به علت حمایت از

حقوق خصوصی افراد، مورد جرم‌انگاری قرار گرفته‌است)، رضایت مجنی‌علیه زائل‌کننده وصف کیفی خواهد بود، اما اگر مربوط به نظم عمومی باشد، باید حکم به عدم تأثیر رضایت داد. با توجه به این که قانون‌گذار این جرم را از جرایم قابل‌گذشت دانسته‌است، گرایش وی به نظریه نخست مشهود است. بنابراین رضایت صاحب راز به افشای آن، زائل‌کننده وصف کیفی است. البته رضایت باید از سوی فرد صلاحیت‌دار باشد؛ مثلاً اگر نیاز مربوط به همسر خود را به پزشک بگوید، رضایت زن برای افشای راز همسرش کافی نیست. مصلحت عدم افشای راز هرگاه با مصلحت افشای آن تعارض داشته باشد، مصلحتی حاکم خواهد شد که بر دیگری ترجیح داشته باشد و این یک قاعده عمومی است (زراعت، ۱۳۸۴: ۳۶۶).

جرم افشای سر از جرایمی است که توسط یک نفر انجام می‌شود، چون از عنوان «راز» پیداست که امری نهانی را به یک نفر می‌گویند. لذا در عنصر مادی این جرم، بیش از یک نفر وجود ندارد و آن مرتکب و صاحب آن حرفه است یا کسی که به مناسبت شغلش، از آن راز آگاه شده‌است. جرم افشای سر از جمله جرایمی است که شرکت‌بردار نیست. هر شخصی بر مبنای موقعیتی که در جامعه یا خانواده دارد، دارای اسراری است که مردم نباید از آن اطلاع یابند. حال چه این اسرار برای او باشد چه برای دیگری، در صورت افشای راز، شخص به‌عنوان بزه‌دیده می‌تواند شاکی موضوع باشد. صاحب سر شخصیتی است که سر متعلق به اوست و جزو زندگی خصوصی یا خانوادگی او محسوب می‌شود. به‌طور کلی، صاحب سر در جرم افشای اسرار حرفه‌ای و شغلی، همان مجنی‌علیه یا زیان‌دیده جرم است. ممکن است مجنی‌علیه یکی از نزدیکان مرتکب، مانند همسر او باشد، اما قرابت و درجه آن تأثیری در تحقق جرم ندارد و ذکر «دیگری» و «مردم» به معنای هر شخص دارای مسئولیت مدنی است. لذا مسئولیت کیفری برای مجنی‌علیه شرط نیست؛ یعنی مجنی‌علیه می‌تواند شخص مرده یا محجور باشد و شامل هر شخص حقوقی و حقیقی می‌شود.

در جرم افشای اسرار، خصوصیت مجنی‌علیه شرط نیست و شامل هرکسی با هر پایگاه اجتماعی و جنسیتی می‌شود. جرم افشای اسرار از جرایمی است که وسیله‌ای خاص در تحقق آن شرط نیست و تحقق آن با هر وسیله‌ای امکان‌پذیر است. همچنین این جرم جرم به وسیله نیست. بنابراین ممکن است با وسایل و به شکل‌های خاصی، مانند نوشتن، گفتن، اشاره، شکل کشیدن و ... صورت گیرد. در ماده ۶۴۸، اعلام می‌تواند از طریق وسایل کتبی، اعم از مطبوعاتی و غیرمطبوعاتی، یا به‌صورت زبانی

باشد. جرم موضوع ماده ۶۴۸ جرمی ساده و آنی است. تعداد افرادی که سر برای آنها افشا می‌شود شرط نیست. بازگو کردن سر، حتی به‌عنوان کاملاً خصوصی و محرمانه به یک نفر نیز مشمول این ماده می‌شود. همچنین افشای قسمتی از سر، در صورتی که دارای وضوح کافی باشد، از مصادیق این ماده است. قانون‌گذار زمان و مکان را در تحقق جرم افشای اسرار و تعیین میزان مجازات مرتکب مؤثر ندانسته‌است. در این جرم، زمان و مکان شرط تحقق جرم نیست و در تشدید کیفر هم مؤثر نیست و موجب تغییر صلاحیت محکمه هم نمی‌شود. لذا چه در روز و چه در شب، چه در خانه و چه خیابان و محل کار، چه زبانی و چه در مطبوعات، این جرم محقق می‌شود.

۲-۲-۳- نتیجه به‌دست آمده^۱: بین فعل مجرمانه و اثر قانونی آن بایستی رابطه علیت یا سببیت وجود داشته باشد. علمای حقوق کیفری در جرایم مطلق، نقشی برای علیت قائل نمی‌شوند، در حالی که در ساختار جرایم مقید، لزوم رابطه علیت میان رفتار متهم و نتیجه زیان‌بار را ضروری می‌دانند. در این‌گونه جرایم، نتیجه امری مادی، محسوس، قابل نظارت قضایی، منفصل از رفتار مادی و از نظر زمانی، مؤخر و یا توأم با آن است (نوربخش و کریمی، ۱۳۹۵: ۲-۴).

افشای سر در ماده ۶۴۸ جرمی مقید است؛ یعنی اگر کسی اسرار مردم را افشا کند، جرم محقق شده‌است. جرم افشای راز جرمی مقید است. بنابراین حصول آن منوط به آشکار شدن راز است و آشکار شدن راز زمانی رخ می‌دهد که امری قبلاً مخفی بوده و آشکار نشده باشد. اگر خبری میان مردم شیوع پیدا کرده باشد اما مبنای آن تخمین و شایعه باشد و سپس شخصی که راز و سر نزد اوست آن را بیان کند و شایعه را تبدیل به یقین و قطعیت نماید، باز هم این جرم افشای راز محسوب می‌شود و حتی تکرار بیان راز نیز، با این استدلال که تکرار آن بر رنج مجنی‌علیه می‌افزاید، جرم به‌حساب می‌آید. اگر یک راز برای چند نفر و به‌دفعات بازگو شود، فقط یک جرم رخ داده است و همین حکم را دارد چنانچه چند راز در یک زمان و در قالب یک رفتار افشا شوند. اما اگر چند راز چند مرتبه افشا شود، تعدد مادی به‌حساب می‌آید و به‌دلیل شباهت جرم‌ها، فقط یک مجازات اعمال می‌شود (زراعت، ۱۳۸۴: ۳۷۱).

به‌موجب ماده ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی، جرم موضوع ماده ۶۴۸ از جرایم قابل گذشت محسوب می‌شود و تعقیب با شکایت شاکی خصوصی و با اعلام گذشت وی متوقف خواهد شد. شروع به جرم، مانند تمام

جرایم، برای این جرم نیز متصور است، اما چون این جرم از جرایم درجه ۷ و ۸ است، مجازاتی برای شروع به جرم برای افشای اسرار وجود ندارد.

۲-۳- عنصر معنوی

عنصر روانی غالباً به عنوان یکی از عناصر عمومی تشکیل دهنده جرایم محسوب می شود که براساس آن، نوع جرم، میزان مسئولیت کیفری و مجازات مرتکب تعیین می شود. از این رو رفتاری از نظر جامعه قابل سرزنش و مجازات است که با قصد مجرمانه یا تقصیر جزایی توأم باشد. لذا مرتکبی که رفتارش فاقد عنصر عمد یا تقصیر باشد قابل مجازات نخواهد بود (نبی پور، ۱۳۹۴: ۴۱-۴۲).

«رکن معنوی، برخلاف اجزای رکن مادی، از قبیل رفتار، وسیله، نتیجه، موضوع، زمان، مکان، شخصیت اطراف جرم و غیره، که عینی و در عالم خارج، به نوعی فراوان هستند، فعل و انفعالات ذهنی است که تبلور خارجی آن رفتار مرتکب است.» (آقایی نیا، ۱۳۹۲: ۶۹۸).

صرف ارتکاب مادی رفتار مجرمانه به تنهایی برای تحقق جرم کافی نیست، بلکه افزون بر آن، فرد باید آن رفتار را با قصد مرتکب شده باشد. مراتب قصد در جرایم مختلف یکسان نیست. در برخی از جرایم، مرتکب افزون بر قصد رفتار و ارتکاب ارادی رفتار مجرمانه، خواهان تحقق نتایج آن رفتار نیز هست. در این حالت، فرد مرتکب جرم عمدی شده است، در حالی که در مواردی، هر چند شخص رفتار خود را با قصد مرتکب می شود، اما طالب نتیجه نبوده است و چه بسا آن نتیجه به دست آمده را پیش بینی نمی کرده است. در چنین شرایطی، جرم ارتكابی غیر عمد محسوب می شود و خطای کیفری رکن روانی آن را تشکیل می دهد. رکن روانی جرم، نشان دهنده رابطه روانی بین مجرم و اعمال ارتكابی اوست. در نتیجه هرگاه در عمل ارتكابی، قصد مجرمانه و یا خطای کیفری وجود نداشته باشد، رابطه روانی بین عمل و عامل مفقود می شود. در این صورت، کسی را نمی توان تحت تعقیب و مجازات قرار داد. جرم افشای اسرار نیز از این امر مستثنا نیست. افشای سر جرمی عمدی است؛ یعنی نیازمند عمد است و عمد نیز نیازمند تفکر مجرمانه است؛ یعنی شخص در انجام جرم باید عامد باشد و تحقق عمد ناظر به آن است که مرتکب سری که باید نزد او محفوظ بماند را آگاهانه بازگو کند.

اجزای عنصر معنوی سوءنیت عام، سوءنیت خاص، علم و انگیزه هستند. سوءنیت عام را می توان قدمشترک تمام جرایم عمدی دانست. در هر جرم عمدی لازم است مرتکب اراده آگاهانه بر ارتكاب

رفتاری داشته باشد که قانون‌گذار آن رفتار را جرم انگاشته است. برخی استادان حقوق فرانسه نیز سوءنیت عام را عبارت از آن دانسته‌اند که فرد دانسته و خواسته مرتکب عملی خلاف قانون شود (کتابی، ۱۳۴۲: ۶۲)؛ یعنی فرد بداند که رفتار مشخصی را مرتکب شود و بخواهد که آن رفتار را انجام دهد. بدین ترتیب می‌توان سوءنیت عام را متشکل از دو جزء دانست: علم و قصد، چیزی که برخی از نویسندگان (صانعی، ۱۳۸۸: ۳۸۳)، از آن به «اراده خودآگاه شخص در ارتکاب عمل مجرمانه» یاد کرده‌اند، یعنی علم به موضوع و قصد در رفتار (آقایی‌نیا، ۱۳۸۷: ۶۶-۶۷).

در تمییز سوءنیت عام و خاص، عمدتاً به این موضوع اشاره شده است که اولی قصد ارتکاب عملی خلاف قانون است و دومی وضعیت ذهنی خاصی است که قانون‌گذار در یک عنوان مجرمانه مشخص، آن را لازم دانسته است. به بیان دیگر، مقصود از سوءنیت خاص، قصد مشخصی است که در برخی از جرایم باید وجود داشته باشد و قانون، خود، در جرم اعلام شده، وجود آن را مشخص کرده باشد. فاعل جرم در این شرایط، وقتی مسئولیت دارد که بر اخذ نتیجه مشخص از عمل خویش اراده داشته باشد و به عبارتی، آگاه به ایجاد آن نتیجه باشد، در حالی که در سوءنیت عام، کافی است که فرد بر انجام عمل مخالف اراده قانون کند (نوربها، ۱۳۸۸: ۱۸۲-۱۸۳).

در جرایم عمدی، یکی از اجزای عنصر معنوی مجرم، علم یا آگاهی است. علم، در لغت، به معنای دانستن، یقین کردن و دانش آمده است. آگاهی، به عنوان مترادف علم نیز در معنای علم، معرفت، اطلاع و خبر ذکر شده است (معین، ۱۳۷۷: ۶۲ و ۷۲).

در افشای سر، سوءنیت عام قصد انجام عمل است. عمل مرتکب در افشای سر عمد، در این است که مرتکب سری که باید نزدش محفوظ بماند را آگاهانه و به صورت عمدی، با قصد انجام افشای سر بازگو کند. مرتکب باید با علم و آگاهی به نامشروع بودن عمل ارتكابی خود و با آگاهی از مجرمانه بودن اطلاعات و داده‌هایی که قصد افشای آن‌ها را دارد، عامدانه و عالمانه مبادرت به افشا کند. انگیزه وی در افشا اهمیتی ندارد و آنچه مهم است این است که بدون حکم و مجوز قانونی، اسرار را افشا کند و از این حیث، موفق به عمل افشا شود، زیرا جرم موضوع این ماده جرمی مقید به نتیجه است و لازمه تحقق آن این است که مرتکب موفق شود عملیات اجرایی جرم را به نحو کامل انجام دهد. لذا افشا و انتشار غیرعمدی یا ناشی از قصور، مشمول ماده ۶۴۸ نمی‌شود و جنبه مجرمانه ندارد. عنصر روانی جرم افشای اسرار حرفه‌ای علم و اراده است. مرتکب باید بداند عمل وی جرم است و آنچه که بیان می‌کند یک راز

شغلی است و رفتار وی قابلیت افشای راز را دارد. همچنین باید عمل با اراده و عمد وی محقق گردد. جرم افشای اسرار حرفه‌ای از جرایم عمدی است و تحقق عمد ناظر به آن است که مرتکب سِری که باید نزد او محفوظ بماند را آگاهانه بازگو کند (زراعت، ۱۳۸۴: ۳۷۱).

سوءنیت خاص یعنی قصد تحصیل نتیجه و نتیجه، اینجا در ماده ۶۴۸ افشای سر و آشکار نمودن سر اشخاص است.

۳- مجازات^۱

واژه مجازات از باب مفاعله و ریشه آن «جزی، یجزی، جزاء» است. در کتب لغت، به معنای پاداش دادن، کیفر دادن، سزای عمل کسی را دادن و همچنین مکافات آمده است (معین، ۱۳۷۷: ۱۲۲۷).

برای مجرم، طبق قانون، کیفرهای مشخصی مقرر شده است. مجازات مجموعه قواعد مورد تأیید جامعه است که ضامن اجرای عدالت واقعی است و سعی در هدایت مجرم اصلی و یا احتمالی، بازدارندگی دیگران از ارتکاب جرم، ارضای فطرت عدالت‌خواهی مجنی‌علیه و حمایت از جامعه دارد که توسط قوه مقننه وضع و به وسیله قوه قضاییه، به مورد اجرا گذاشته می‌شود. آنچه اصطلاحاً به آن مجازات می‌گوییم واکنشی است که اولاً متضمن درد و رنج و به تعبیر دقیق‌تر، مستلزم زیان باشد، چیزی که افراد معمولی آن را نمی‌پسندند، ثانیاً به خاطر نقض یک قاعده حقوقی (یعنی تعرض به یک هنجار اجتماعی) اعمال می‌شود، ثالثاً نقض قاعده به دست یک عامل انسانی مسئول در شخص حقیقی یا حقوقی صورت گرفته باشد و رابعاً به وسیله یک مقام رسمی مجاز، که قبلاً تعریف شده است، به طور آگاهانه، تعیین و اجرا شود (ساک، ۱۳۹۱: ۸۸).

بنابراین مطابق ماده ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی، صاحبان مشاغل رسمی دولتی و غیردولتی‌ای که به نحوی با مردم در ارتباط هستند در صورت افشای اسرار مردم، مجرم شناخته می‌شوند و باید منتظر مجازات باشند. در بحث مجازات نیز قانون‌گذار کیفری مجازات حبس و جریمه نقدی را پیش‌بینی کرده است و قاضی اختیار دارد حسب مورد، صرفاً به یکی از این دو مورد حکم دهد و با توجه به قید «و یا»، در قسمت اخیر ماده، امکان تجمیع مجازات وجود ندارد.

1) Punishment

۴- نقش قراردادهای عدم افشا و تأثیر آن بر شکل‌گیری جرم

پیمان‌نامه عدم افشا^۱ قراردادی حقوقی میان حداقل دو طرف است که در آن، طرفین موافقت می‌کنند که اطلاعات محرمانه، دانش و دیگر معلومات موردنظر خود را برای اهداف خاصی، با یکدیگر به اشتراک بگذارند، اما آن اطلاعات را از دسترس اشخاص ثالث دور نگه دارند. این قرارداد قراردادی است که طی آن، طرفین موافقت می‌کنند که اطلاعاتی که در قرارداد، بر روی آن توافق کرده‌اند را فاش نکنند. پیمان‌نامه عدم افشا مراددهای محرمانه است که میان دو طرف و به‌منظور مصون داشتن هر نوع اطلاعات محرمانه، انحصاری یا اسرار تجاری منعقد می‌شود. برای مثال، طرفین می‌توانند قراردادی با هم امضا کنند که در آن، اسرار تجاری خود را با هم به اشتراک بگذارند، ولی آن را برای دیگران فاش نکنند. نام‌های دیگر پیمان‌نامه منع افشای اطلاعات عبارت‌اند از: قرارداد NDA، فرم عدم افشای اطلاعات، توافق‌نامه محرمانگی اطلاعات یا توافق‌نامه محرمانه بودن اطلاعات، بیانیه محرمانگی اطلاعات یا بیانیه محرمانه بودن اطلاعات، توافق‌نامه اطلاعات، توافق‌نامه اختصاصی PI A و توافق‌نامه رازداری.

بسته به حوزه کاری، ممکن است از عناوین دیگری، برای اشاره به قرارداد NDA استفاده شود، مانند توافق محرمانگی CA، توافق افشای اطلاعات محرمانه CDA، توافق اطلاعات مالکانه PI A و توافق‌نامه رازداری SA. دو نکته حساس و کلیدی باید در تمامی قراردادهای NDA درج شوند. اول تعریف اطلاعات محرمانه است. باید به دقت تعریف شود که اطلاعات محرمانه چیست و چه اطلاعاتی نباید افشا شود. در صورتی که تعریف دقیقی از اطلاعات محرمانه در قرارداد ارائه نشود، پیمان عدم افشا عملکرد ضعیفی خواهد داشت. دوم مشخص کردن طرفین قرارداد است. علاوه بر ارائه تعریف دقیق از اطلاعات محرمانه باید طرفین قرارداد و تمامی اشخاص و ذی‌نفعان تعریف و مشخص شوند. مثلاً باید مشخص شود که اگر یکی از طرفین، یک شخص حقوقی است، آیا مسئولیتی متوجه اعضا و افراد آن شرکت یا سازمان نیز هست یا خیر. قرارداد عدم افشا، به معنای خاص، این است که یک طرف قرارداد در برابر طرف دیگر تعهد کند که اطلاعات مربوط به او را محرمانه نگه دارد و از آن به سود خود یا دیگری استفاده نکند. این قرارداد زمانی استفاده می‌شود که شخصی بخواهد اطلاعاتی که به او تعلق دارد و خصایص اسرار تجاری دارند را برای دیگری فاش سازد. قرارداد محرمانگی اطلاعات در قانون ایران، هنوز به صورت قانون خاصی که اختصاصاً برای این منظور تدوین شده باشد درنیا آمده است، ولی در قوانینی پراکنده، به این

1) Non-Disclosure Agreement

موضوع پرداخته شده است. ابتدا قانون ثبت اختراعات، علائم تجاری و طرح‌های صنعتی را بررسی می‌کنیم. مطابق ماده ۴ قانون ثبت اختراعات، علائم تجاری و طرح‌های صنعتی، آنچه قبلاً در فنون و صنایع پیش‌بینی شده باشد، از حمایت قانون خارج است و «فن یا صنعت قبلی عبارت است از هر چیزی که در نقطه‌ای از جهان، از طریق انتشار کتبی یا شفاهی یا از طریق استفاده عملی و یا هر طریق دیگر، قبل از تقاضا و یا در موارد حق تقدم ناشی از اظهارنامه ثبت اختراع، افشاء شده باشد». بند مذکور به اهمیت عدم افشای اطلاعات در قراردادهای اشاره دارد، چراکه ممکن است در جریان ثبت اختراع، به علت افشای اطلاعات محرمانه و مهم، آن اختراع دیگر قابل ثبت نباشد. قانون دیگری که به بحث محرمانگی اطلاعات پرداخته است قانون تجارت الکترونیک است. مطابق ماده ۶۵ قانون تجارت الکترونیک، اسرار تجاری این‌گونه توصیف شده‌اند: «اسرار تجاری الکترونیکی داده‌پیمایی است که شامل اطلاعات، فرمول‌ها، الگوها، نرم‌افزارها و برنامه‌ها، ابزار و روش‌ها، تکنیک‌ها و فرایندها، تألیفات منتشر نشده، روش‌های انجام تجارت و دادوستد، فنون، نقشه‌ها و فراگردها، اطلاعات مالی، فهرست مشتریان، طرح‌های تجاری و امثال این‌ها است که به طور مستقل، دارای ارزش اقتصادی بوده و در دسترس عموم قرار ندارد و تلاش‌های معقولانه‌ای برای حفظ و حراست از آن‌ها انجام شده است.» ماده ۶۴ این قانون نیز می‌گوید: «به منظور حمایت از رقابت‌های مشروع و عادلانه، در بستر مبادلات الکترونیکی، تحصیل غیرقانونی اسرار تجاری و اقتصادی بنگاه‌ها و مؤسسات برای خود و یا افشای آن برای اشخاص ثالث، در محیط الکترونیکی، جرم محسوب و مرتکب به مجازات مقرر در این قانون خواهد رسید.» همچنین ضمانت‌اجرای این ماده در ماده ۷۵ این‌گونه آمده است: «متخلفین از ماده ۶۴ این قانون و هرکس در بستر مبادلات الکترونیکی، به منظور رقابت، منفعت و یا ورود خسارت به بنگاه‌های تجاری، صنعتی، اقتصادی و خدماتی، با نقض حقوق قراردادهای استخدام، مبنی بر عدم افشای اسرار شغلی و یا دستیابی غیرمجاز، اسرار تجاری آنان را برای خود تحصیل نموده و یا برای اشخاص ثالث افشاء نماید به حبس از شش ماه تا دو سال و نیم و جزای نقدی معادل پنجاه میلیون ریال محکوم خواهد شد.» قرارداد محرمانگی اطلاعات در قانون ایران، خیلی مورد توجه قانون‌گذار نبوده، اما در بند «ک» ماده ۴۵ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، این مورد جزو مواردی است که موجب اخلال در رقابت تلقی می‌شود: «کسب و بهره‌برداری غیرمجاز

از هرگونه اطلاعات داخلی رقبا در زمینه تجاری، مالی، فنی و نظایر آن، به نفع خود یا اشخاص ثالث.» با وجود این مواد در قوانین مختلف، اما هنوز قانون خاصی برای حفاظت از اسرار تجاری و محرمانگی اطلاعات، که دقیقاً مفاد آن قرارداد را مشخص و معین کند، وضع نشده است. اما با استفاده از مفاد قوانین ذکر شده در بالا، در لازم الاجرای قرارداد محرمانگی اطلاعات نمی توان شک کرد. پس درست است که برای قرارداد محرمانگی اطلاعات، در قانون ایران، قانون مخصوصی تدوین نشده، اما با استفاده از همین مواد ذکر شده می توان نسبت به الزام آور بودن این قرارداد، چه به صورت عقد و چه به صورت شرط ضمن عقد، اطمینان داشت.

مسئولیت ناشی از نقض قراردادهای عدم افشا، در مرز میان مسئولیت مدنی و قراردادی قرار دارند. دریافت کننده اطلاعات، جز در محدوده مجاز، حق استفاده و افشای آن ها را برای دیگری ندارد. لذا در صورت تخلف، تحت هر دو عنوان مسئولیت قراردادی و مدنی، مسئولیت دارد. به این ترتیب، در مواردی که موضوع تحت حمایت اصالتاً تحت حمایت قانون قرار گرفته است، نقض آن باعث مسئولیت شده و این به اختیار خواهان یا زیان دیده است که یکی از این دو نظام را برگزیند. هر چند استدلال شده است که در جایی که قرارداد وجود دارد، مسئولیت قراردادی است و نوبت به مسئولیت غیرقراردادی نمی رسد، لیکن به نظر می رسد دادن اختیار به زیان دیده، در انتخاب هریک از دو نظام مسئولیت قراردادی یا غیرقراردادی، حقوق زیان دیده را بهتر تضمین می کند (بخت جو و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۰۷)

نتیجه‌گیری

در ایران، تنها در مورد افشای اسرار حرفه‌ای جرم‌انگاری شده‌است. ماده ۶۴۸ در بیان مجازات اشخاصی است که به مناسبت حرفه یا شغل خود، مرتکب افشای اسرار می‌شوند و شامل اشخاص عادی جامعه نمی‌شود. ضمن آنکه با گسترش سریع و روزافزون تجهیزات الکترونیکی و توسعه وسایل رایانه‌ای، هنگامی که شخص مبادرت به افشای سر می‌کرد، قابل تعقیب و مجازات نبوده‌است. بنابراین قانون‌گذار در ماده ۱۷ و ۱۶ قانون جرایم رایانه‌ای و ماده ۷۴۵ قانون مجازات اسلامی کتاب تعزیرات (مصوب ۱۳۷۵)، این نقیصه را مرتفع کرده‌است. در حقوق ایران، علاوه بر موافقت‌نامه‌های محدود دوجانبه، فقط در قانون تجارت الکترونیک، به موضوع حمایت از اسرار تجاری و افشای آن، صرفاً در بستر الکترونیک اشاره شده و در فضای حقیقی، تعریفی از اسرار حرفه‌ای، حدود آن یا حتی تعریف اسرار عمومی و خصوصی ارائه نشده و صرفاً در موادی از قانون مجازات اسلامی، مجازاتی برای افشاکندگان در نظر گرفته شده‌است. نتیجه این‌که متأسفانه مصادیق اسرار حرفه‌ای نیز احصا نشده‌اند و این موضوع مسیر را برای تفسیرهای بعضاً سلیقه‌ای هموار خواهد ساخت. به نظر می‌رسد قانون‌گذاران ایران و مدیران صنوف باید با الگوگیری از نمونه‌های مشابه خارجی، نسبت به تدوین قوانین و آیین‌نامه‌های جامع، در زمینه حمایت از حقوق اسرار حرفه‌ای و مصادیق آن اقدام کنند و زمینه سوءبرداشت از آن را مسدود نمایند. اما از مطالب بیان‌شده در قسمت‌های پیشین، به‌خوبی مشخص می‌شود که قوانین و مقررات موجود پاسخگوی حمایت شامل و کامل از اسرار نیستند و حتی مصادیق اسرار نیز به‌خوبی مشخص نشده‌اند و مصادیق رفتارهایی که جرم‌انگاری شده‌اند نیز جامعیت لازم را ندارند. قانون‌گذار به مقوله جرایم بازدارنده و مانع، در این زمینه، توجه کافی و مطلوبی نداشته و به همین دلیل، در نظام حقوقی ایران، آن‌طور که باید و شاید، جرم‌انگاری و مجازات مانع و بازدارنده‌ای در ارتباط با افشای سر پیش‌بینی نشده‌است. افزون بر این‌ها، مقررات قانونی موجود از حیث نحوه تعیین مجازات برای افشای سر در حرفه‌های مختلف، در قوانین خاص، از هماهنگی لازم برخوردار نیستند و در برخی موارد، مجازات‌های تعیین‌شده بازدارندگی لازم را ندارند.

منابع

- احسان پور، سید رضا (۱۳۸۸). مسئولیت کیفری ناشی از انتقال ایدز. تهران: اندیشه عصر.
- آقایی‌نیا، حسین (۱۳۸۷). حقوق کیفری اختصاصی، جرایم علیه اشخاص (شخصیت معنوی). چاپ سوم، تهران: میزان.
- _____ (۱۳۹۲). جرایم علیه اشخاص (شخصیت معنوی). تهران: میزان.
- بخت‌جو، روح‌اله و کریمی، عباس و صادقی، محسن و ساورانی، پرویز (تابستان ۱۳۹۸). «نگاهی تحلیلی - کاربردی به قرارداد محرمانگی (عدم افشا) با تکیه بر قرارداد نمونه اتاق بازرگانی بین‌المللی». فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، (۹۱)، صفحات ۱۸۲-۲۱۲.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۹۴). ترمینولوژی حقوق. تهران: کتابخانه گنج دانش.
- داستانی، وجیهه (۱۳۹۵). «بررسی مسئولیت ناشی از افشای راز بیماران». نشریه پایش، سال شانزدهم، (۱)، بهمن و اسفند ۱۳۹۵، صفحات ۱۱۷-۱۳۰.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۵). لغت‌نامه. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- زراعت، عباس (۱۳۸۲). شرح قانون مجازات اسلامی. ققنوس: تهران.
- _____ (۱۳۸۴). جرایم علیه اشخاص. تهران: انتشارات فکرسازان.
- ساکی، محمدرضا (۱۳۹۱). دوره مقدماتی حقوق جزای عمومی. تهران: انتشارات دادگستر.
- شامبیاتی، هوشنگ (۱۳۹۵). حقوق جزای عمومی. جلد اول، تهران: انتشارات پازنگ.
- صادقی، محمدهادی (۱۳۹۳). جرایم علیه اشخاص. چاپ بیستم، تهران: میزان.
- صانعی، پرویز (۱۳۷۲). حقوق جزای عمومی. جلد اول، چاپ پنجم، تهران: انتشارات گنج دانش.
- _____ (۱۳۸۸). حقوق جزای عمومی، چاپ دوم، تهران: طرح نو.
- عطوان، مریم (۱۳۹۱). تحلیل خرابکاری رایانه‌ای در قانون جرایم رایانه‌ای. استاد راهنما: قدرت‌اله خسروشاهی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
- قماش، سعید (۱۳۸۵). «بررسی جرم افشای اسرار حرفه‌ای». دادرسی، (۵۸)، مهر و آبان ۱۳۸۵، ۳-۶.
- کتابی، محمدعلی (۱۳۴۲). بحث تطبیقی راجع به عمد و خطا و آثار آن در حقوق کیفری. تهران: چاپخانه موسوی.
- گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۹). بایسته‌های حقوق جزای عمومی. تهران: میزان.

- محسنی، مرتضی (۱۳۸۹). دوره حقوق جزای عمومی (کلیات حقوق جزا). جلد اول، تهران: انتشارات گنج دانش.
- معین، محمد (۱۳۷۷). فرهنگ فارسی معین. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- میرسعیدی، سید منصور (۱۳۸۳). مسئولیت کیفری، قلمرو و ارکان. چاپ اول، تهران: نشر دادگستر.
- نبی‌پور، محمد (۱۳۹۴). درجه‌بندی سازی در قتل. چاپ اول، تهران: مجد.
- نجیب‌حسینی، محمود (۱۳۹۳). نظریه عمومی قصد جنایی. ترجمه علی عباس نیای زارع، چاپ اول، تهران: میزان.
- نوربخش، سحر و کریمی، احمد (۱۳۹۵). «عناصر تشکیل دهنده جرم». سومین کنفرانس بین المللی حقوق و توسعه پایدار جامعه مدنی، دوره ۵، تابستان ۱۳۹۵، صفحات ۶۸-۵۵.
- نوربها، رضا (۱۳۸۸). زمینه حقوق جزای عمومی. چاپ بیست‌وهفتم، تهران: گنج دانش.

